

Üzleti Elemzések Módszertana

7. Előadás: Felügyelet nélküli tanulás

Kuknyó Dániel
Budapesti Gazdasági Egyetem

2023/24
2. félév

Dimenzionalitás
○●○○○

Manifold tanulás
○○○○

Dimenziócsökkentés
○○○○○○

Klaszteranalízis
○○○○○○○○○○

DBSCAN
○○○

1 Dimenzionalitás

2 Manifold tanulás

3 Dimenziócsökkentés

4 Klaszteranalízis

5 DBSCAN

Dimenzionalitás
oo●oo

Manifold tanulás
oooo

Dimenziócsökkentés
oooooo

Klaszteranalízis
oooooooo

DBSCAN
ooo

1 Dimenzionalitás

2 Manifold tanulás

3 Dimenziócsökkentés

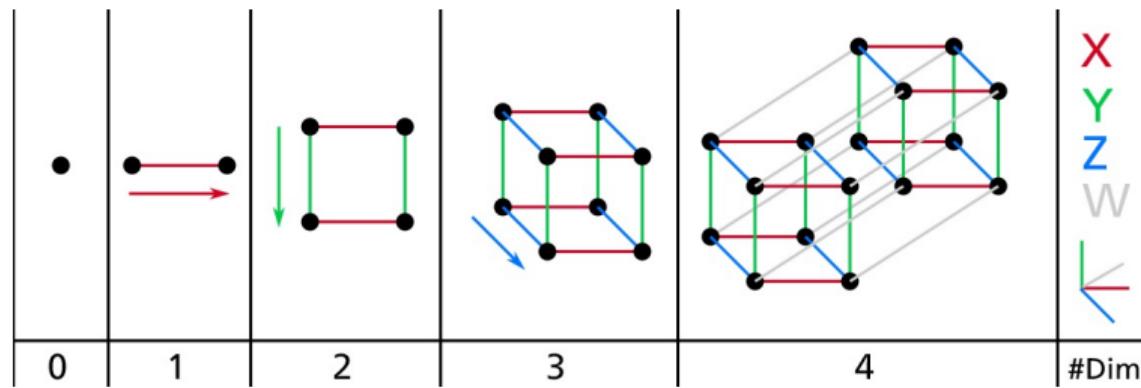
4 Klaszteranalízis

5 DBSCAN

A dimenzionalitás átka

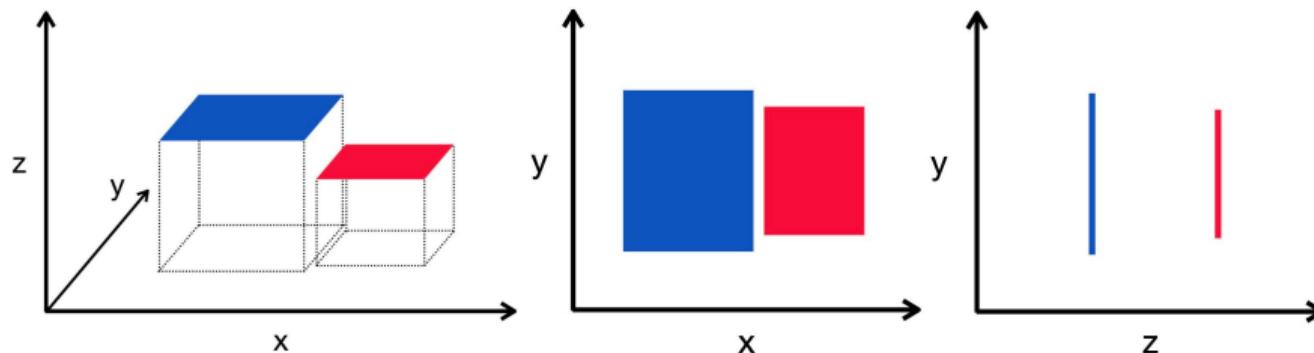
Az érzékek gyakran megcsalhatják az embereket, mert 3D-be vannak zárva. A matematikában viszont lehetséges számolni magasabb dimenziókkal. Sok koncepció nagyon különbözően viselkedik magasabb dimenzióban mint alacsonyabban.

Például: egy egység négyzetben az a valószínűség, hogy egy véletlen pont 0.001-nél közelebb lesz egy élhez, 0.4%. Ugyanez a valószínűség egy 10000 dimenziós hiperkocka esetén 99.99999%.

Dimenziócsökkentés

Olyan eljárások, amelyek egy **magasabb dimenziós térből** egy **alacsonyabb dimenziós térbe** transzformálják az adatokat amellett, hogy a fontos információtartalom ne vesszen el. Főbb eljárásai a jellemzőkiválasztás, jellemző összevonás, manifold tanulás, izometrikus leképezés.

Dimenzionalitás
ooooo

Manifold tanulás
●ooo

Dimenziócsökkentés
oooooo

Klaszteranalízis
oooooooo

DBSCAN
ooo

1 Dimenzionalitás

2 Manifold tanulás

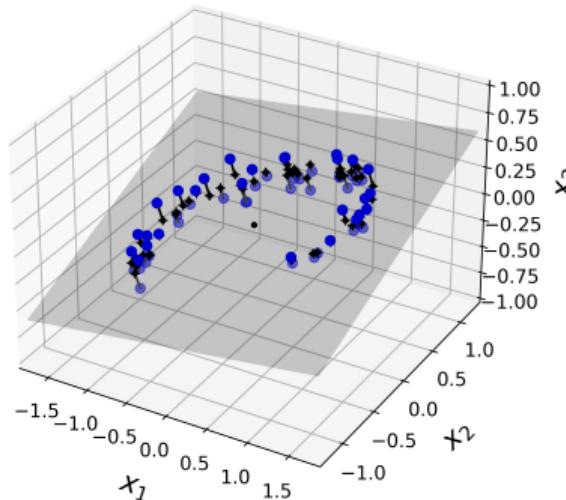
3 Dimenziócsökkentés

4 Klaszteranalízis

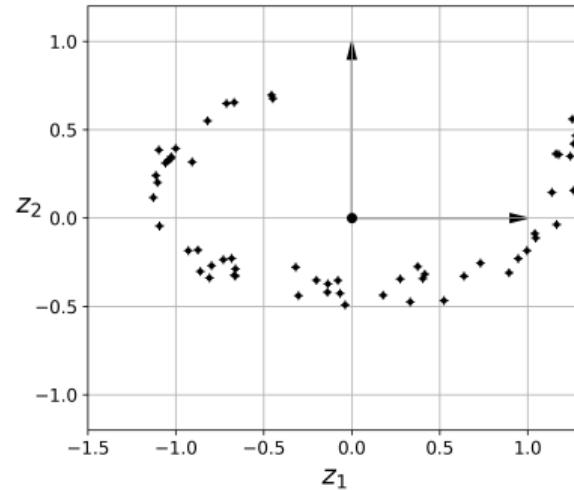
5 DBSCAN

Projekció

A projekció, mint dimenziócsökkentési eljárás egy **adathalmaz jellemzőinek csökkentett dimenziójú térbe való leképezését jelenti.**

Ez a folyamat lehetővé teszi a magas dimenziójú adatok egyszerűbb, kezelhetőbb formában való vizsgálatát.

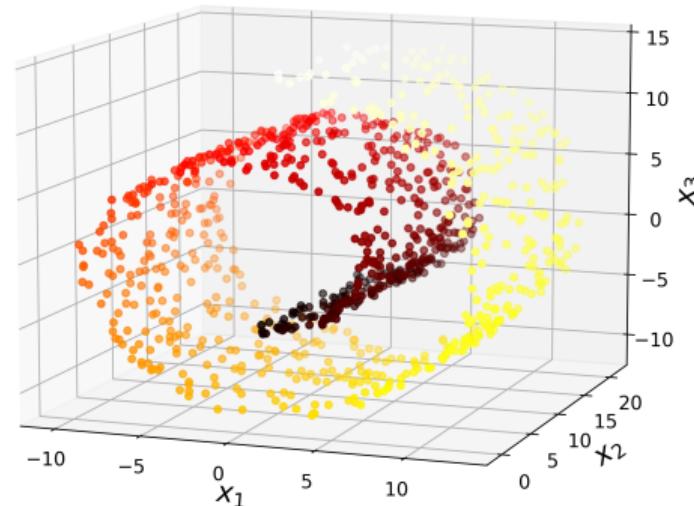
A svéd tekercs

A svéd tekercs egy gyakran használt tesztelő adathalmaz a manifold tanulás területén.

A manifold tanulás célja a **magas dimenziós adatok alacsony dimenziós, de topologikusan hű reprezentációjának megtalálása**. A svéd tekercs egy 3D-ben lévő 2D-s manifold, amely két dimenzióban van tekerve vagy spirálozva.

A feladat a tekercs lehajtása a belső struktúrájának megőrzésével.

Svéd tekercs

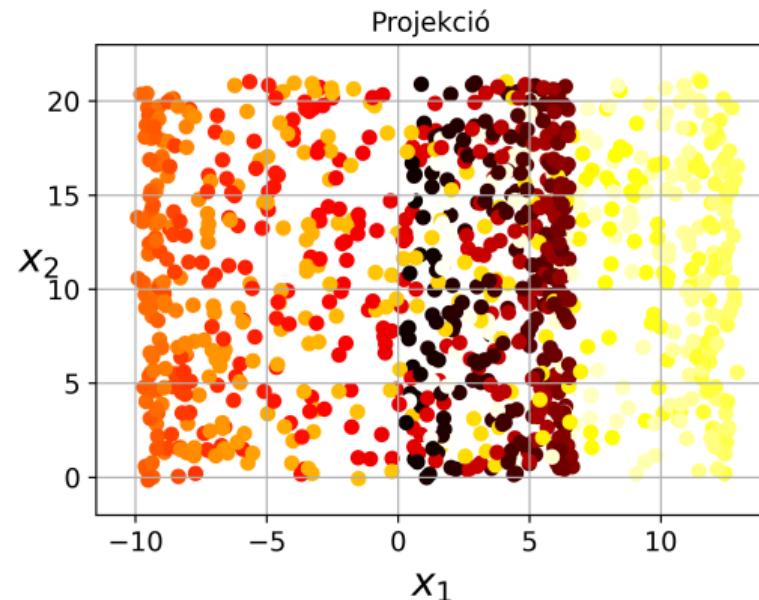

A svéd tekercs

A svéd tekercs egy gyakran használt tesztelő adathalmaz a manifold tanulás területén.

A manifold tanulás célja a **magas dimenziós adatok alacsony dimenziós, de topologikusan hű reprezentációjának megtalálása**. A svéd tekercs egy 3D-ben lévő 2D-s manifold, amely két dimenzióban van tekerve vagy spirálozva.

A feladat a tekercs lehajtása a belső struktúrájának megőrzésével.

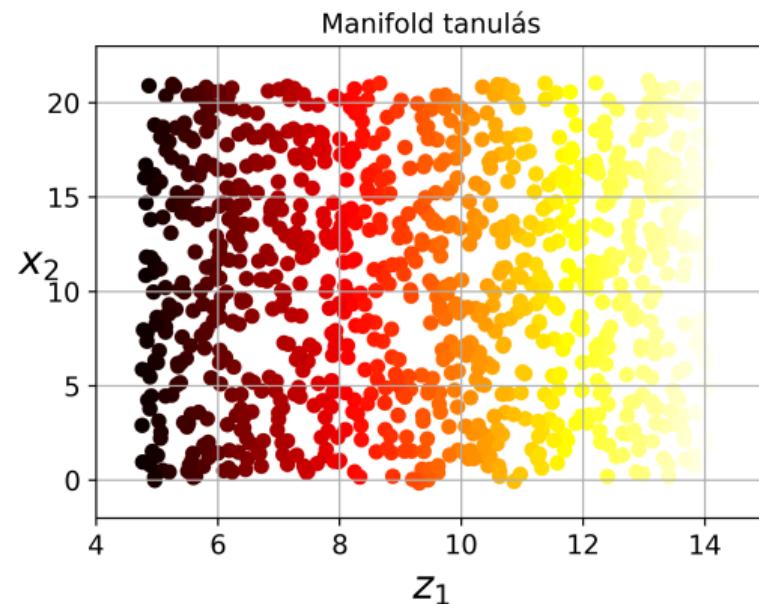

A svéd tekercs

A svéd tekercs egy gyakran használt tesztelő adathalmaz a manifold tanulás területén.

A manifold tanulás célja a **magas dimenziós adatok alacsony dimenziós, de topologikusan hű reprezentációjának megtalálása**. A svéd tekercs egy 3D-ben lévő 2D-s manifold, amely két dimenzióban van tekerve vagy spirálozva.

A feladat a tekercs lehajtása a belső struktúrájának megőrzésével.

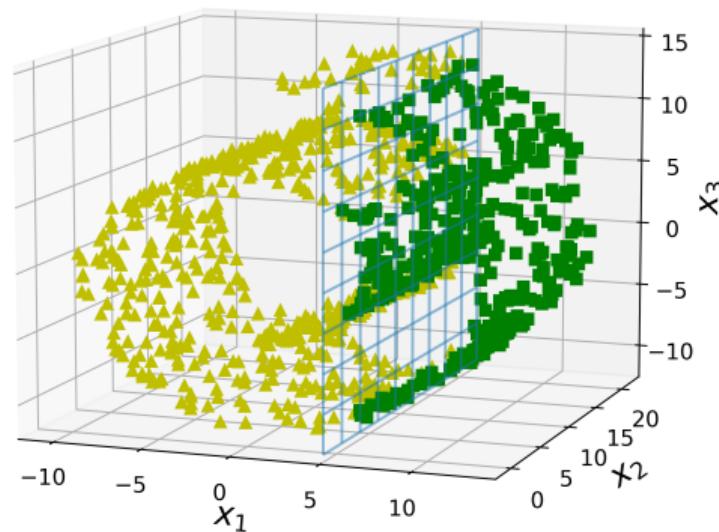
Mikor érdemes alkalmazni a manifold tanulást?

Manifold tanulást alkalmazni akkor van értelme, ha a manifold hipotézis igaznak bizonyul.

Manifold hipotézis

A manifold feltevésnek két alapvetően fontos állítása van:

- Az adathalmazban **rejlenek** manifoldok. Ez leggyakrabban empírikusan megfigyelhető.
- A feladat **könnyebb** lesz, ha a manifoldnak egy alacsonyabb dimenziós terében próbáljuk megoldani.

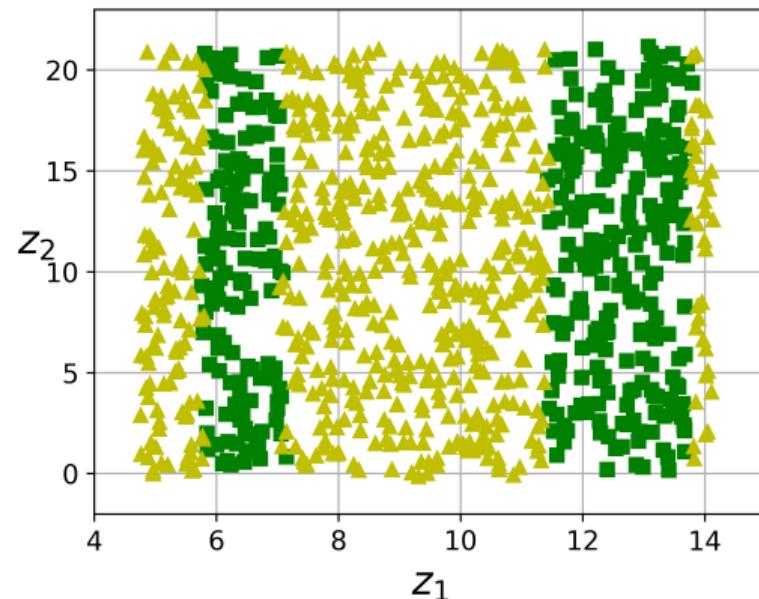
Mikor érdemes alkalmazni a manifold tanulást?

Manifold tanulást alkalmazni akkor van értelme, ha a manifold hipotézis igaznak bizonyul.

Manifold hipotézis

A manifold feltevésnek két alapvetően fontos állítása van:

- Az adathalmazban **rejlenek** manifoldok. Ez leggyakrabban empírikusan megfigyelhető.
- A feladat **könnyebb** lesz, ha a manifoldnak egy alacsonyabb dimenziós terében próbáljuk megoldani.

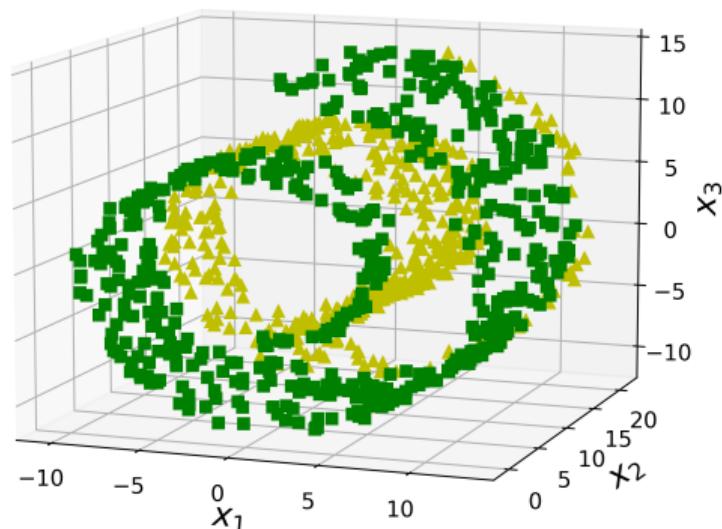
Mikor érdemes alkalmazni a manifold tanulást?

Manifold tanulást alkalmazni akkor van értelme, ha a manifold hipotézis igaznak bizonyul.

Manifold hipotézis

A manifold feltevésnek két alapvetően fontos állítása van:

- Az adathalmazban **rejlenek** manifoldok. Ez leggyakrabban empírikusan megfigyelhető.
- A feladat **könnyebb** lesz, ha a manifoldnak egy alacsonyabb dimenziós terében próbáljuk megoldani.

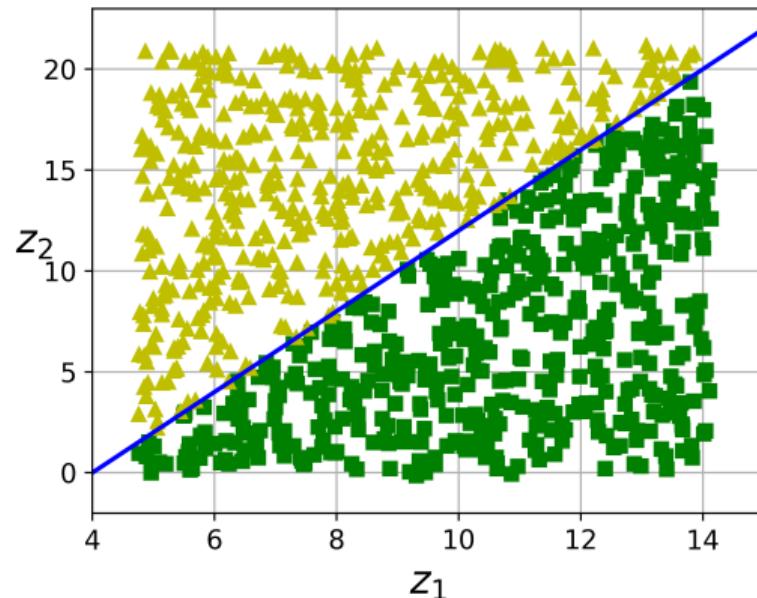
Mikor érdemes alkalmazni a manifold tanulást?

Manifold tanulást alkalmazni akkor van értelme, ha a manifold hipotézis igaznak bizonyul.

Manifold hipotézis

A manifold feltevésnek két alapvetően fontos állítása van:

- Az adathalmazban **rejlenek** manifoldok. Ez leggyakrabban empírikusan megfigyelhető.
- A feladat **könnyebb** lesz, ha a manifoldnak egy alacsonyabb dimenziós terében próbáljuk megoldani.

Dimenzionalitás
ooooo

Manifold tanulás
oooo

Dimenziócsökkentés
●ooooo

Klaszteranalízis
oooooooo

DBSCAN
ooo

1 Dimenzionalitás

2 Manifold tanulás

3 Dimenziócsökkentés

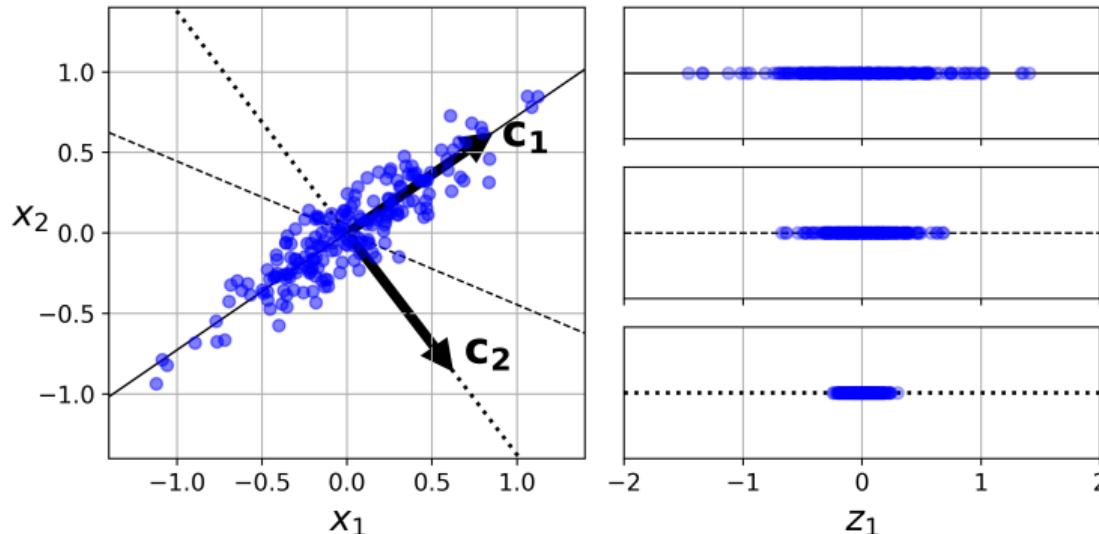
4 Klaszteranalízis

5 DBSCAN

Főkomponenselemzés

Az egyik legnépszerűbb dimenziócsökkentő algoritmus. Először felfedezi azt a hipersíket, amely a legközelebb van az adatokhoz, majd ráprojektálja az adatpontokat.

Az eljárás maximalizálja az eredeti adathalmaz és a projekciója közötti varianciát, hiszen az információ a varianciában rejlik.

A főkomponenselemezés motorja

Szinguláris értékfelbontás

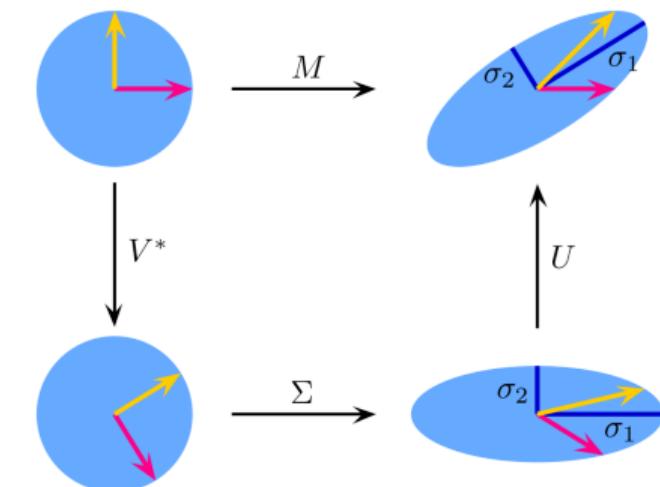
Legyen az egységvektor, amelyik az i -edik tengelyt definiálja, az i -edik főkomponens: c_1, c_2, \dots, c_n .

Az eljárás $M \in \mathbb{R}^n$ mátrixot három mátrixra bontja $M = U\Sigma V^T$:

- U : n db ortonormált sajátvektort tartalmaz
- Σ : Főátlóján találhatóak a szinguláris értékek
- V : A keresett főkomponenseket tartalmazza

A főkomponensek létrejötte után a projekcióhoz M tanító adathalmaz mátrix és W_d főkomponenseket tartalmazó mátrix szorzatát kell képezni:

$$M_{d\text{-proj}} = M \cdot W_d.$$

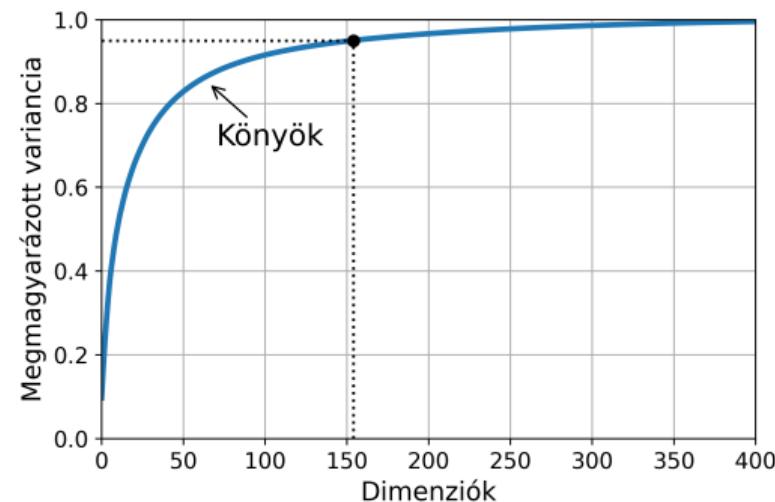

A megfelelő dimenziószám kiválasztása

A dimenziók száma a PCA

hiperparamétere, ezért létrejöttek eljárások a finomhangolására. Az egyik ilyen eljárás a könyök módszer:

A könyök módszer szerint ahol elkezd csökkenni a modell által megmagyarázott variancia növekedési üteme, ott könyökpont található, nem kell több dimenziót bevinni a modellezésbe.

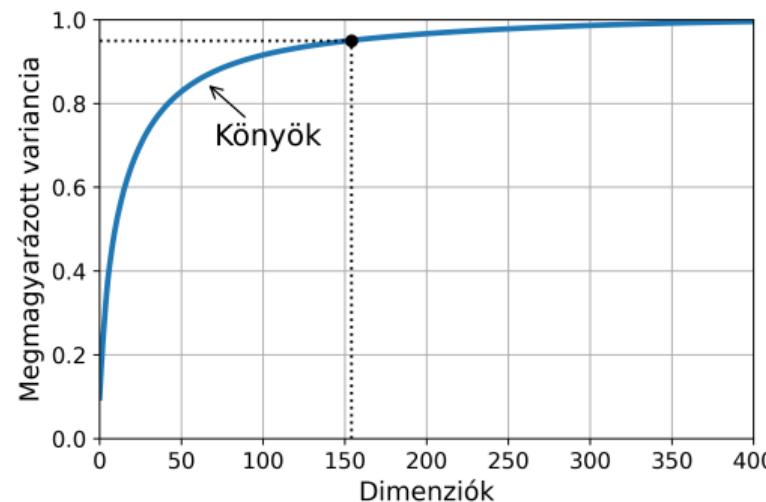

A megfelelő dimenziószám kiválasztása

Megmagyarázott varianciahányad

Megadja, hogy az egyes főkomponensek, vagy dimenziók, **milyen mértékben járulnak hozzá az eredeti adathalmaz varianciájának magyarázatához.**

A főkomponensek varianciájának és az összes varianciának a hányadosa.

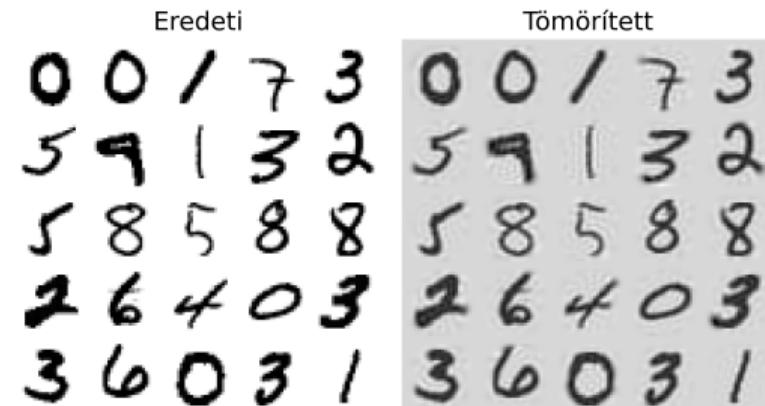
PCA, mint tömörítési eljárás

Dimenziócsökkentés után az adatkészlet kevesebb memóriát foglal.

Az MNIST adathalmazban 95% variancia megtartással 28x28 képek esetén 784 jellemzőből 150 maradt. Ez több, mint 80% csökkenés 5% varianciáért cserébe.

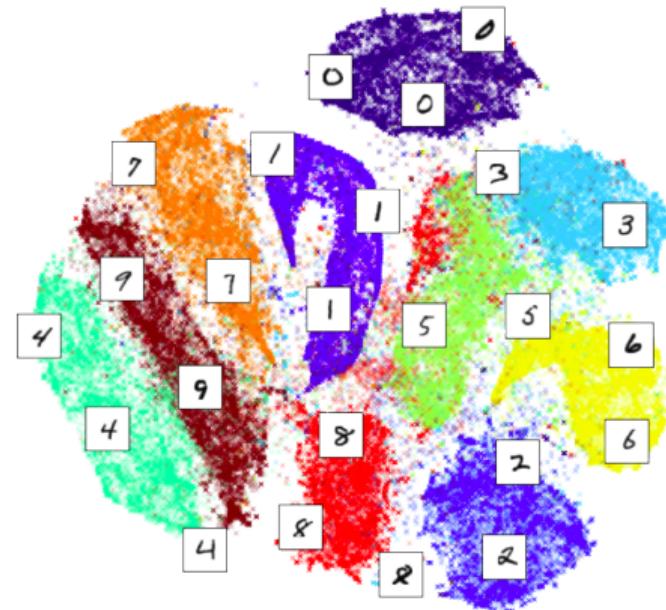
A transzformáció fordított irányba is lehetséges:

$$X_{recovered} = X_{d-proj} W_d^T$$

Dimenziócsökkentés az MNIST adatokon

A képen az MNIST adathalmaz látható T-SNE (T-eloszlású sztochasztikus szomszéd beágyazás) modell által 2 dimenzióba projektálva.

Dimenzionalitás
ooooo

Manifold tanulás
oooo

Dimenziócsökkentés
oooooo

Klaszteranalízis
●oooooooo

DBSCAN
ooo

1 Dimenzionalitás

2 Manifold tanulás

3 Dimenziócsökkentés

4 Klaszteranalízis

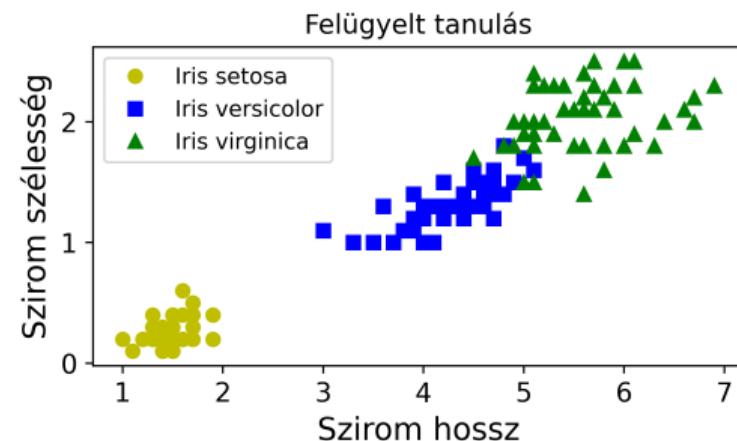
5 DBSCAN

Klaszteranalízis

A klaszteranalízis feladata **felismerni az egymással hasonló egyedeket, majd csoportokba (klaszterekbe) rendezni őket.**

A klaszterezés egy **felügyelet nélküli tanulási módszer**, tehát az adatok címkéi nem ismertek a tanítási folyamat során, a modell feladata ezeket megtalálni. Főbb felhasználásai:

- Vásárló szegmentálás
- Új adatok elemzése
- Dimenziócsökkentés
- Anomália detekció
- Képek szegmentálása

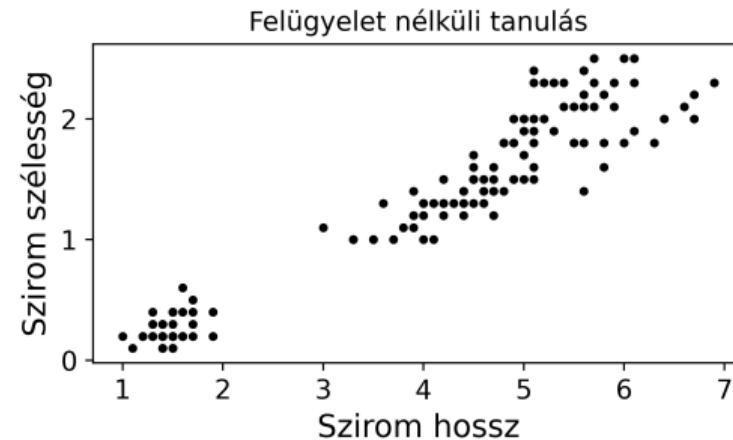

Klaszteranalízis

A klaszteranalízis feladata **felismerni az egymással hasonló egyedeket, majd csoportokba (klaszterekbe) rendezni őket.**

A klaszterezés egy **felügyelet nélküli tanulási módszer**, tehát az adatok címkéi nem ismertek a tanítási folyamat során, a modell feladata ezeket megtalálni. Főbb felhasználásai:

- Vásárló szegmentálás
- Új adatok elemzése
- Dimenziócsökkentés
- Anomália detekció
- Képek szegmentálása

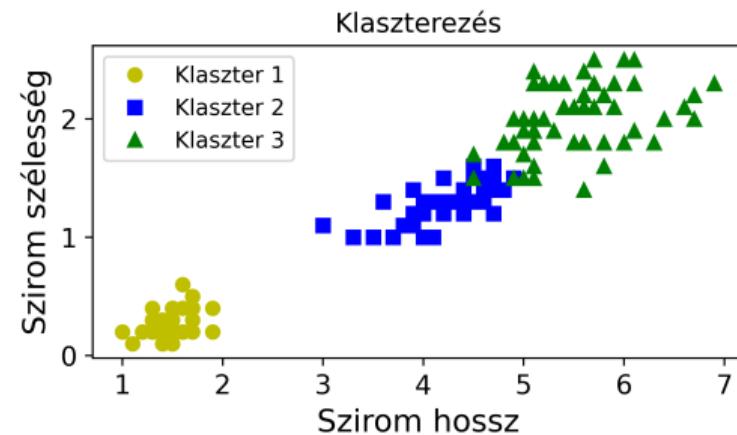

Klaszteranalízis

A klaszteranalízis feladata **felismerni az egymással hasonló egyedeket, majd csoportokba (klaszterekbe) rendezni őket.**

A klaszterezés egy **felügyelet nélküli tanulási módszer**, tehát az adatok címkéi nem ismertek a tanítási folyamat során, a modell feladata ezeket megtalálni. Főbb felhasználásai:

- Vásárló szegmentálás
- Új adatok elemzése
- Dimenziócsökkentés
- Anomália detekció
- Képek szegmentálása

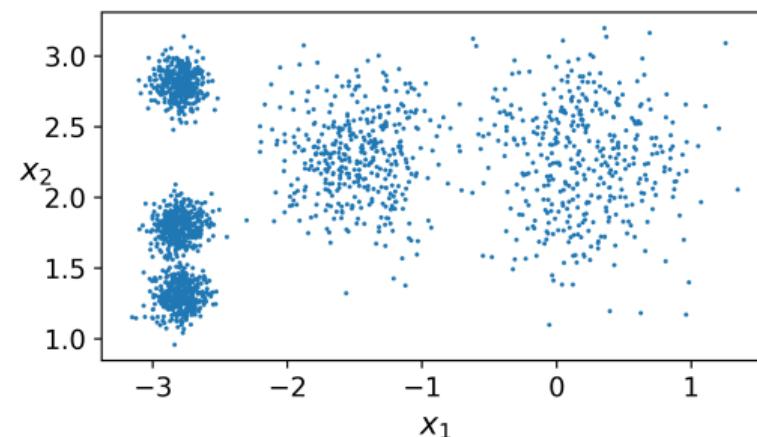

A K -közép algoritmus

A K közép algoritmus célja megkeresni minden csoport középpontját, majd minden adatpontot a hozzá legközelebb eső középponthoz rendel. Ez a középpont a **centroid**.

A létrehozandó klaszterek száma K az algoritmus hiperparamétere, tehát a tanítónak kell megadnia a futtatás előtt.

A létrejövő döntési határok egy **Voronoi-tesszellációt** határoznak meg.

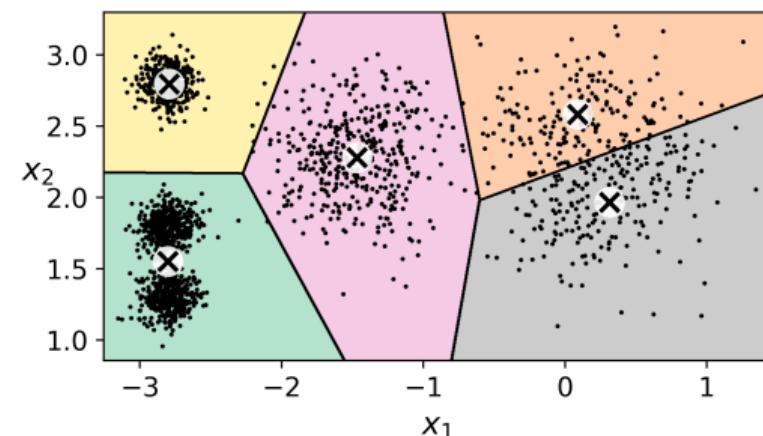

A K -közép algoritmus

A K közép algoritmus célja megkeresni minden csoport középpontját, majd minden adatpontot a hozzá legközelebb eső középponthoz rendel. Ez a középpont a **centroid**.

A létrehozandó klaszterek száma K az algoritmus hiperparamétere, tehát a tanítónak kell megadnia a futtatás előtt.

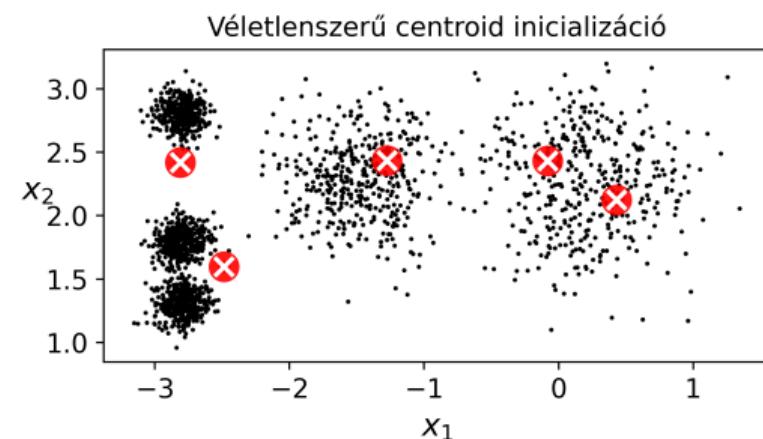
A létrejövő döntési határok egy **Voronoi-tesszellációt** határoznak meg.

A K -közép működése

Az algoritmus két lépést ismétel, ameddig a klaszter centroidek mozgása nem lassul le a kilépési határ alá:

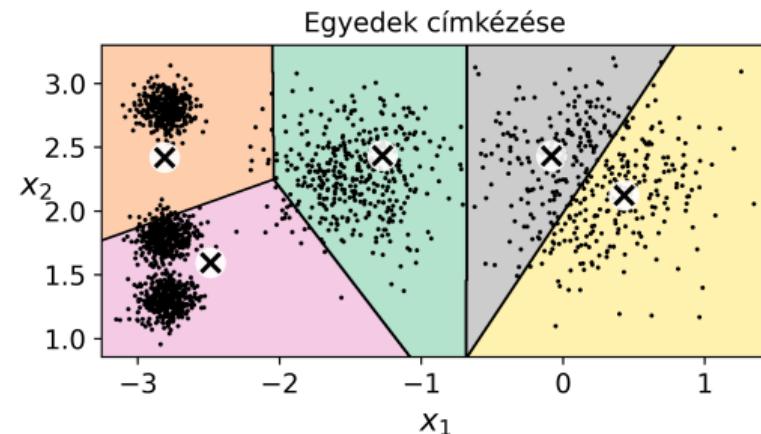
- ① Véletlenszerű centroid inicializáció
- ② minden egyed hozzárendelése a hozzá legközelebb eső centroidhez
- ③ minden centroid mozgatása a hozzá tartozó egyedek várható értékére
- ④ 2-3 lépés ismétlése konvergenciáig

A K -közép működése

Az algoritmus két lépést ismétel, ameddig a klaszter centroidek mozgása nem lassul le a kilépési határ alá:

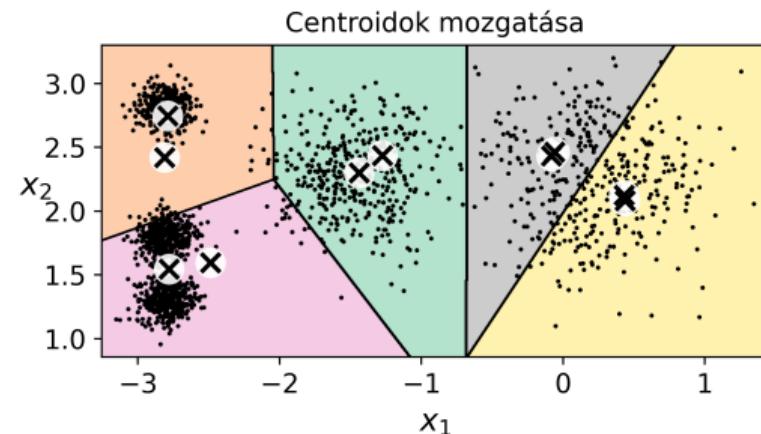
- ① Véletlenszerű centroid inicializáció
- ② minden egyed hozzárendelése a hozzá legközelebb eső centroidhez
- ③ minden centroid mozgatása a hozzá tartozó egyedek várható értékére
- ④ 2-3 lépés ismétlése konvergenciáig

A K -közép működése

Az algoritmus két lépést ismétel, ameddig a klaszter centroidok mozgása nem lassul le a kilépési határ alá:

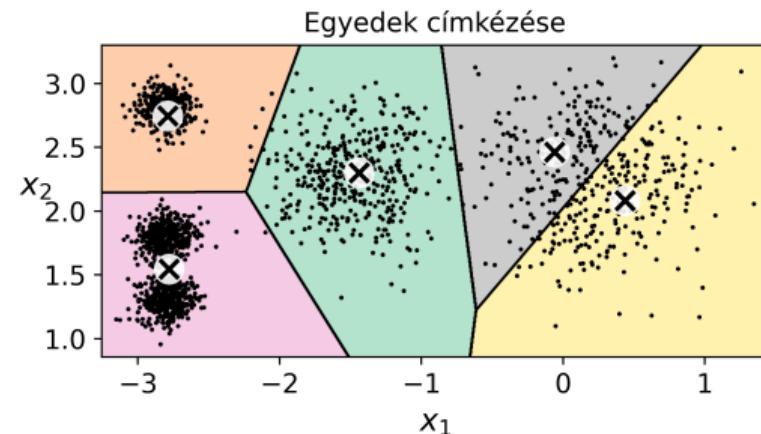
- ① Véletlenszerű centroid inicializáció
- ② minden egyed hozzárendelése a hozzá legközelebb eső centroidhez
- ③ minden centroid mozgatása a hozzá tartozó egyedek várható értékére
- ④ 2-3 lépés ismétlése konvergenciáig

A K -közép működése

Az algoritmus két lépést ismétel, ameddig a klaszter centroidek mozgása nem lassul le a kilépési határ alá:

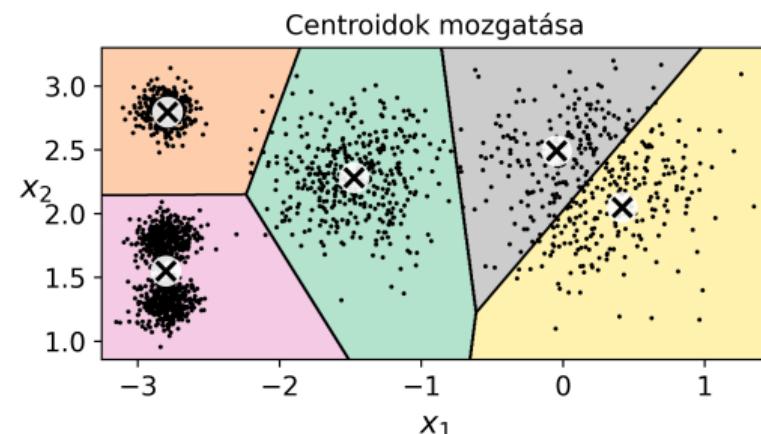
- ① Véletlenszerű centroid inicializáció
- ② minden egyed hozzárendelése a hozzá legközelebb eső centroidhez
- ③ minden centroid mozgatása a hozzá tartozó egyedek várható értékére
- ④ 2-3 lépés ismétlése konvergenciáig

A K -közép működése

Az algoritmus két lépést ismétel, ameddig a klaszter centroidok mozgása nem lassul le a kilépési határ alá:

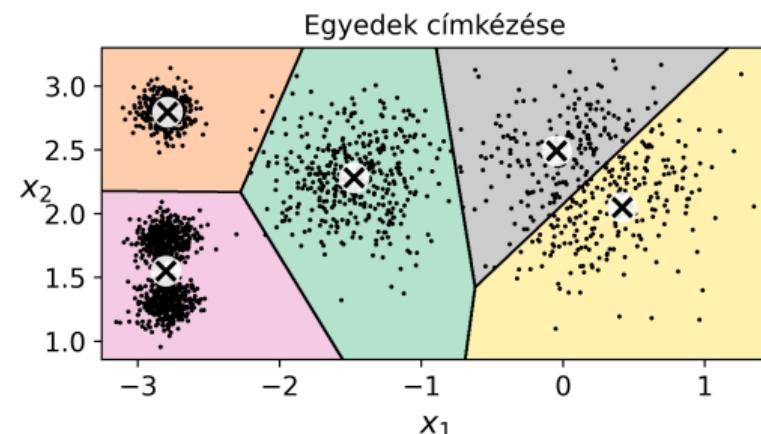
- ① Véletlenszerű centroid inicializáció
- ② minden egyed hozzárendelése a hozzá legközelebb eső centroidhez
- ③ minden centroid mozgatása a hozzá tartozó egyedek várható értékére
- ④ 2-3 lépés ismétlése konvergenciáig

A K -közép működése

Az algoritmus két lépést ismétel, ameddig a klaszter centroidok mozgása nem lassul le a kilépési határ alá:

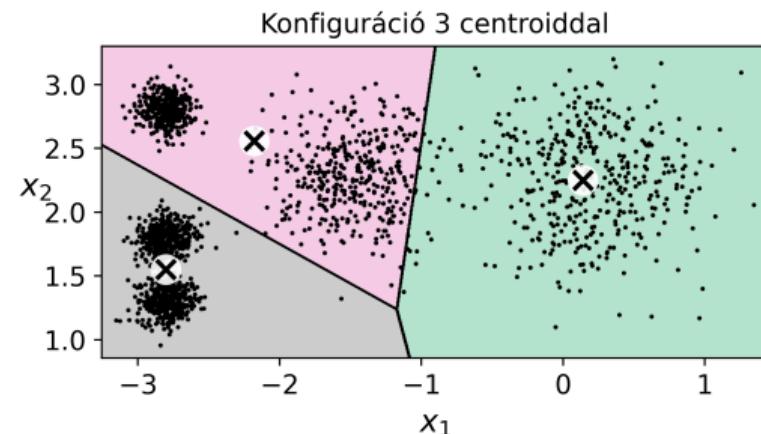
- ① Véletlenszerű centroid inicializáció
- ② minden egyed hozzárendelése a hozzá legközelebb eső centroidhez
- ③ minden centroid mozgatása a hozzá tartozó egyedek várható értékére
- ④ 2-3 lépés ismétlése konvergenciáig

Optimális klaszterszám megtalálása

A korábbi példában $K = 5$ volt a klaszterszám, mert ez az adatokra ránézve nyilvánvaló volt. Viszont ez a gyakorlatban nem ennyire nyilvánvaló.

Ha az lenne a cél, hogy a legkevesebb legyen a távolság a centroidek és a pontok között, minden pont centroid lenne, és 0 lenne az eltérés.

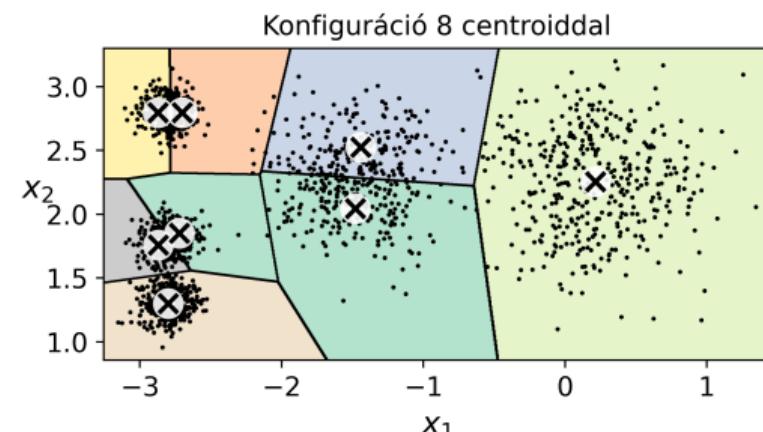
Optimális klaszterszám megtalálása

Inercia

A centroidek és a centroidekhoz rendelt pontok távolságainak négyzetösszege.
Ahogy K emelkedik, az inercia csökken.

$$I = \sum_{j=1}^k \sum_{i=1}^n \|x_{i,j} - c_j\|^2$$

- k : A klasztek számossága
- n : Egyedek száma a klaszterben
- $x_{i,j}$: i minta adatpont j klaszterben
- c_j : j klaszter centroidja

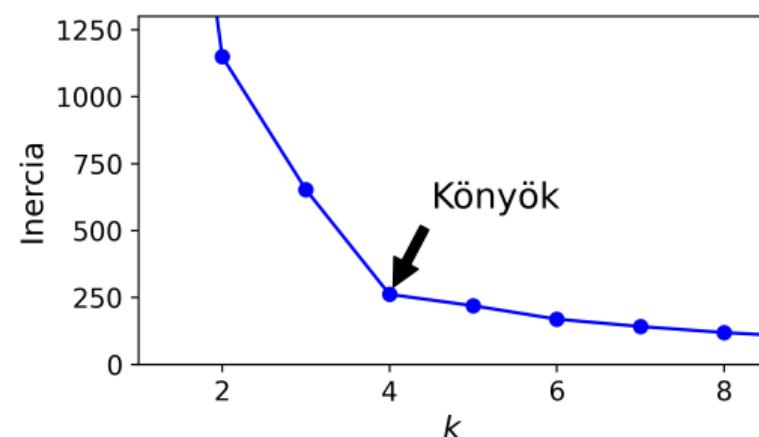
A könyök módszer

Heurisztikus, vizuális technika a klaszterszám meghatározására.

Az eljárás $K = 2$ klaszterszámtól indulva különböző K értékekhez ábrázolja a klaszterkonfiguráció inerciáját.

A könyökpont ott található, ahol az inercia egy jelentős esése után a csökkenés üteme lelassul. Az optimális klaszterszám a könyökponthoz tartozó K érték.

Hátránya, hogy valamikor nincs könyökpont és valamikor több van.

A sziluett együttható

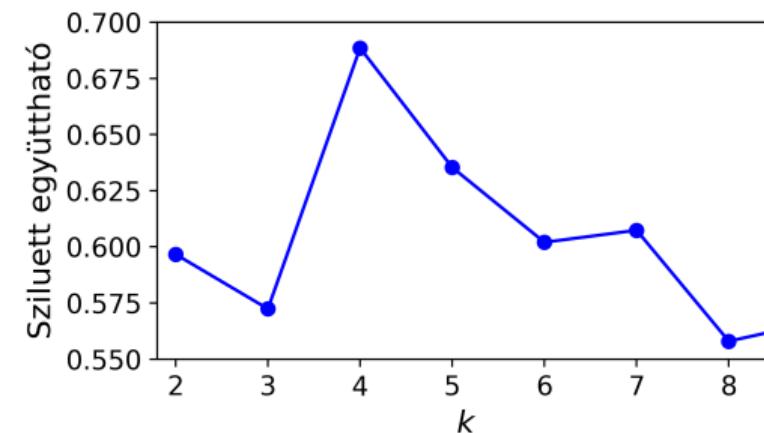
A sziluett alapja a klaszteren belüli szorosság és a többi egyedtől való távolság tartás mértéke.

Sziluett

Minden $x \in X$ pontra a sziluett $s(x)$:

$$s(x) = \frac{b(x) - a(x)}{\max(b(x), a(x))}$$

- $a(x)$: Átlagos távolság x mintaegyed, és az összes vele egy klaszterben lévő egyed között
- $b(x)$: Átlagos távolság x mintaegyed és az összes, egyéb klaszterben lévő mintaegyed között

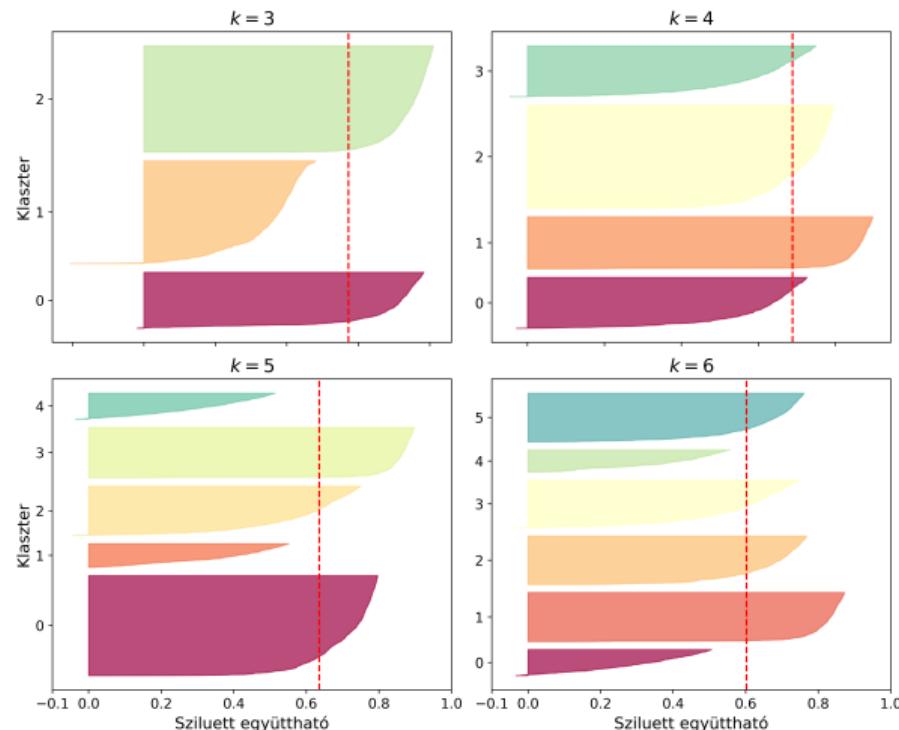
A sziluett tartománya: $s(x) \in [-1, 1]$:

- -1: Teljes félreosztályozás
- 0: Közömbös osztályozás
- 1: Tökéletes osztályozás

Teljes konfigurációs tér sziluettje

A sziluett nem csak mintaegyedekre értelmezhető, hanem terekre is.

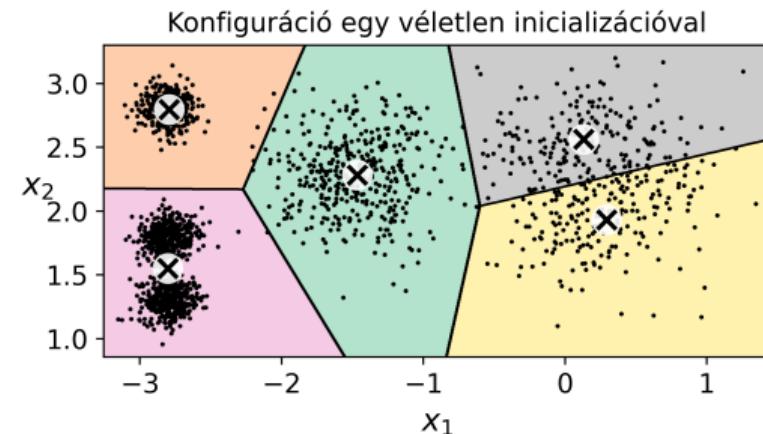
Egy térben helyet foglaló mintaegyedek halmazára vonatkoztatott sziluett-koefficiens a térben megtalálható egyedi pontok sziluettjének átlaga.

A K -közép limitációi

Az algoritmust sokszor kell lefuttatni, hogy a szuboptimális konfigurációkat el lehessen kerülni. A klaszterek számát kézzel kell meghatározni.

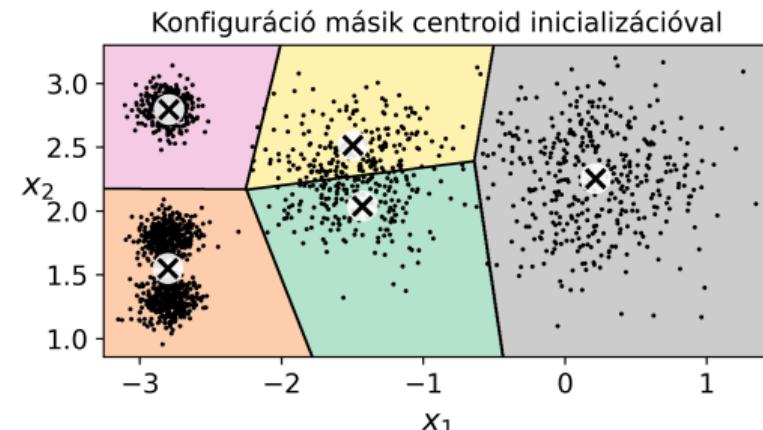
Ez azért történik, mert a globális optimumra való konvergenca nem garantált.

A K -közép limitációi

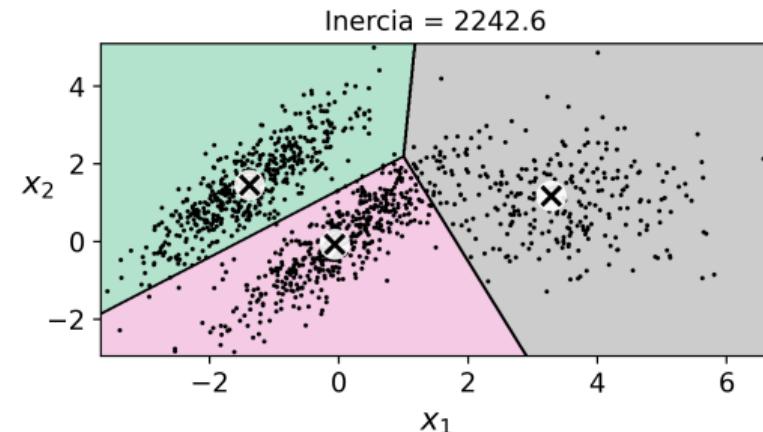
Az algoritmust sokszor kell lefuttatni, hogy a szuboptimális konfigurációkat el lehessen kerülni. A klaszterek számát kézzel kell meghatározni.

Ez azért történik, mert a globális optimumra való konvergenca nem garantált.

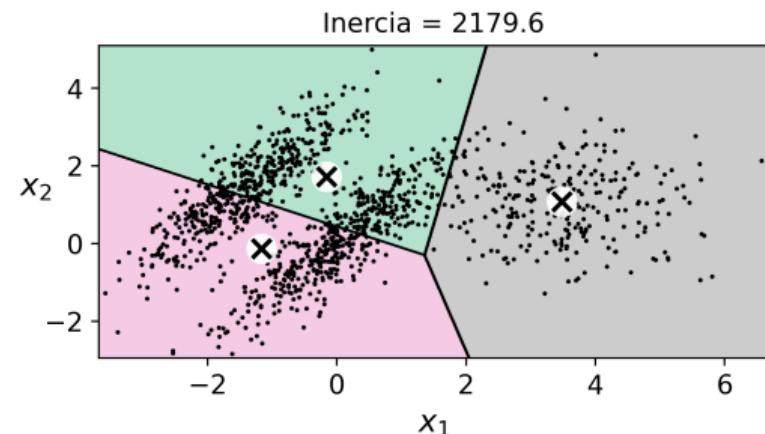
A K -közép limitációi

A K -közép továbbá nem viselkedik megfelelően, amikor a klaszterek méretei és alakjai változatosak, eltérő sűrűségűek. Ez abból ered, hogy a modell két pont távolságát veszi alapul.

A K -közép limitációi

A K -közép továbbá nem viselkedik megfelelően, amikor a klaszterek méretei és alakjai változatosak, eltérő sűrűségűek. Ez abból ered, hogy a modell két pont távolságát veszi alapul.

Dimenzionalitás
ooooo

Manifold tanulás
oooo

Dimenziócsökkentés
oooooo

Klaszteranalízis
oooooooo

DBSCAN
●oo

1 Dimenzionalitás

2 Manifold tanulás

3 Dimenziócsökkentés

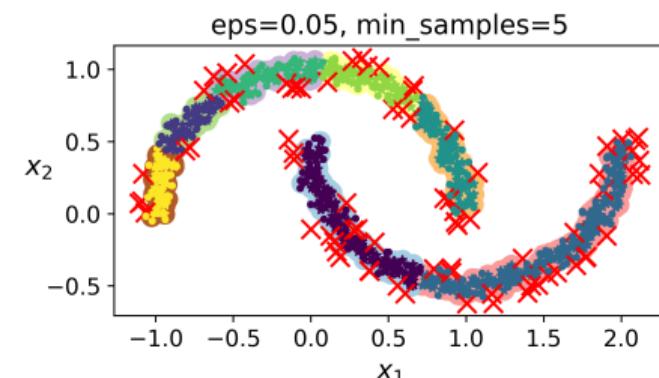
4 Klaszteranalízis

5 DBSCAN

DBSCAN

A DBSCAN egy sűrűség alapú klaszterezési algoritmus, amely már irreguláris alakzatú klasztereket is képes megbecsülni:

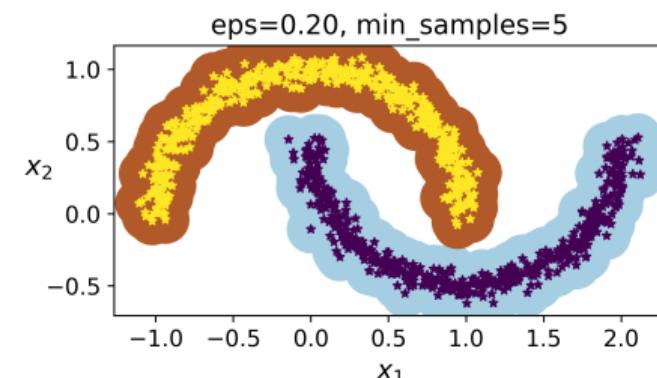
- ① minden egyedhez tartozóan kiszámolja, hány egyed található az ε sugarú környezetében (ε szomszédság)
- ② Ha `min_samples` küszöbnyi egyed egy ε szomszédságban, a pontból mag-egyed válik
- ③ minden mintaegyed, amely egy mag-egyed szomszédságában van, a mag-egyed klaszterébe tartozik
- ④ A szomszédos mag-egyedek és azok szomszédságai egy klaszterbe tartoznak
- ⑤ minden mintaegyed, ami nincs egy szomszédságában sem, anomáliának számít

DBSCAN

A DBSCAN egy sűrűség alapú klaszterezési algoritmus, amely már irreguláris alakzatú klasztereket is képes megbecsülni:

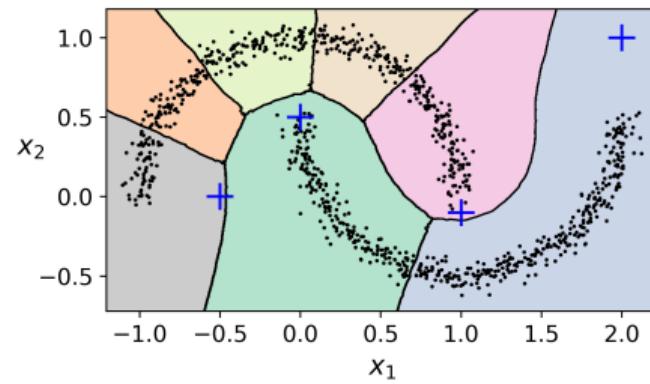
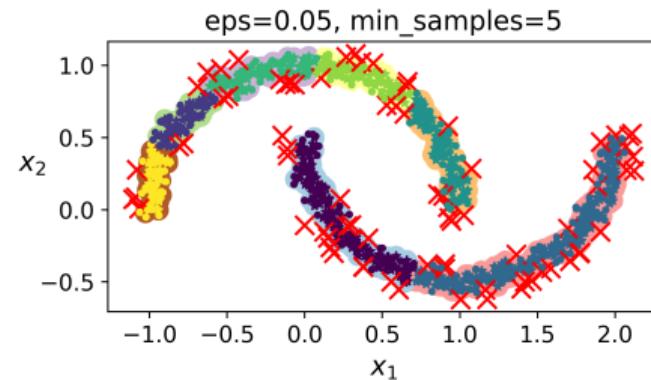
- ① minden egyedhez tartozóan kiszámolja, hány egyed található az ε sugarú környezetében (ε szomszédság)
- ② Ha `min_samples` küszöbnyi egyed egy ε szomszédságban, a pontból mag-egyed válik
- ③ minden mintaegyed, amely egy mag-egyed szomszédságában van, a mag-egyed klaszterébe tartozik
- ④ A szomszédos mag-egyedek és azok szomszédságai egy klaszterbe tartoznak
- ⑤ minden mintaegyed, ami nincs egy szomszédságában sem, anomáliának számít

Predikció DBSCAN modellel

Meglepő módon a DBSCAN implementációjának nincs `predict()` metódusa, ezért **nem tudja egy új egyedről eldönteni, melyik klaszterhez tartozik.**

Ennek az a mögöttes racionalitása, hogy a DBSCAN által felismert klasztereken kellően egyszerű futtatni egy osztályozó algoritmust, mint a `KNeighborsClassifier`. Így képes új egyedeket osztályozni.

Predikció DBSCAN modellel

Meglepő módon a DBSCAN implementációjának nincs `predict()` metódusa, ezért **nem tudja egy új egyedről eldönteni, melyik klaszterhez tartozik.**

Ennek az a mögöttes racionalitása, hogy a DBSCAN által felismert klasztereken kellően egyszerű futtatni egy osztályozó algoritmust, mint a `KNeighborsClassifier`. Így képes új egyedeket osztályozni.

